

УДК 32.019:31

**МЕНТАЛІТЕТ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРИЙНЯТТЯ
ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ ГРОМАДЯНАМИ**

кандидат політичних наук, Карнаух А. А

студентка факультету політології, Денисюк А. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна, Київ

Розглядається менталітет як основа взаємодії між громадянами і політиками. Менталітет аналізується через вплив на сприйняття політичних процесів, кризових явищ, політичної інформації. Виокремлюються характерні риси менталітету українців. Характеризуються чинники трансформації політичного менталітету та його особливості, які визначають політичний вибір та поведінку громадян України. Актуалізується увага на ролі політичних технологій, які є ефективними у процесі прийняття рішень. Стверджується, що менталітет є досить стабільним, що негативно відображається на сучасній суспільно-політичній ситуації в державі. Робиться висновок, що на позитивні зміни в менталітеті українців можуть вплинути інформаційний обмін з розвинутими суспільствами та якісна освіта.

Ключові слова: ментальність, менталітет, політичний менталітет, політичне рішення, політичні технології, маніпуляція.

Карнаух А. А., Денисюк А. В. Менталитет как детерминанта принятия политических решений гражданами / Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Украина, Киев

Рассматривается менталитет как основа взаимодействия между гражданами и политиками. Менталитет анализируется через влияние на восприятие политических процессов, кризисных явлений, политической информации. Выделяются характерные черты менталитета украинцев. Характеризуются факторы трансформации политического менталитета и его особенности, которые определяют политический выбор и поведение

громадян України. Актуалізується увага на ролі політичних технологій, які є ефективними в процесі прийняття рішень. Підтверджується, що ментальність є достатньо стабільною, що негативно відображається на сучасній суспільно-політичній ситуації в державі. Робиться висновок, що позитивні зміни в ментальності українців можуть впливати на інформаційний обмін з розвинутими суспільствами і якість освіти.

Ключові слова: ментальність, ментальність, політична ментальність, політичне рішення, політичні технології, маніпуляція.

Karnauh A. A., Denysyuk A. V. Mentality is determinant adoption the political decisions of citizens / National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine, Kiev

Mentality is considered as the basis of interaction between citizens and politicians. The mentality is analyzed by influencing the perception of political processes, crises, political information. Distinguished features of Ukrainian mentality. Characterized factors transforming political mentality and its features that define political choices and behavior of citizens of Ukraine. Actualized attention to the role of political technologies that are effective in decision-making. It is alleged that mentality is quite stable, negative impact on the contemporary socio-political situation in the country. It's concluded that the positive changes in the Ukrainian mentality may affect information exchange with developed societies and quality education.

Key words: mentality, mentality, political mentality, political decisions, political technologies, manipulation.

Вступ. Прийняття політично важливих рішень громадянами є досить складним процесом і визначається багатьма чинниками. По-перше, політичні рішення — це й вибір певної політичної сили, й участь у прийнятті вагомих політичних рішень через суспільні діалоги, обговорення, й участь/неучасть у страйках, мітингах, революціях тощо.

По-друге, прийняття політичних рішень визначають як об'єктивні умови (наявні економічні, соціальні, економічні проблеми), так і суб'єктивне сприйняття політичних процесів. Якщо розглядати саме суб'єктивність цього процесу, то важливим чинником тут виступає менталітет, який є фактично рівнем індивідуальної та колективної свідомості, що визначає специфіку реакції на феномени оточуючого світу.

Українське суспільство тривалий період часу знаходиться в стані кризи, переживає воєнний конфлікт, приймає участь у виборах та інше, але покращення політико-економічної ситуації доти не відбувається, що можна пояснити, зокрема, особливостями менталітету як детермінанти ставлення людей до політичної системи. Тому актуальним видається аналіз сутності та особливостей менталітету як чинника прийняття політичних рішень громадянами та формування їх певної політичної поведінки.

Наукові розвідки щодо менталітету та ментальності є досить різноплановими і здійснюються в рамках різних наукових напрямів. Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що багато авторів у своїх дослідженнях розкривають сутність феномену «менталітет» крізь призму таких понять, як національна ментальність, національний характер, «душа народу» тощо [1]. Свої праці їм присвятили українські дослідники: В. Антонович, Ф. Вовк, М. Грушевський, О. Кульчицький, Г. Смітюх, В. Стрілецький, Д. Чижевський, які характеризували основні риси, які характеризують українську ментальність та вишукували засоби для її аналізу.

Питання екзистенційно-індивідуалістичних рис ментальності українців досить широко досліджується в працях О. Бабкіної, І. Варзара, Т. Воропаєвої, М. Головатого, І. Грабовської, О. Гриценка, П. Кононенка, І. Кресіної, С. Кримського, М. Михальченка, Ю. Шайгородського та ін.

Політичні події 2013-2014 рр., зокрема, Майдан, анексія Криму, воєнні події на сході України вплинули певним чином на політичну свідомість громадян, їх політичну поведінку та вибір, що потребують аналізу з точки зору особливостей менталітету та його ролі у прийнятті рішень громадянами.

Актуальність теми і аналіз літературних джерел визначили мету дослідження: вивчення особливостей менталітету як чинника прийняття політично важливих рішень громадянами України.

Почнемо з того, що найчастіше під поняттям «менталітет» розуміють сукупність установок індивіда, соціальної групи або народу діяти, мислити, відчувати і сприймати світ певним чином. Це поняття характеризує глибинні риси свідомості й поведінки, воно в концентрованому вигляді відбиває єдність форм раціонального, свідомого і несвідомого (культурних кодів, емоцій тощо). На рівні ментальності «перетинаються» природні й культурні, раціональні та емоційні, свідомі та несвідомі компоненти [1].

В процесі сприйняття політично важливої інформації та прийняття відповідних рішень громадянами феномен менталітету проявляється як на колективному рівні через систему норм, цінностей, суспільні настрої, характер людських взаємин, так й на індивідуальному – через специфічні способи сприйняття дійсності та характерні особливості способу мислення. Про ментальність йдеться, коли мається на увазі, що представники певного суспільства мають спільність у своїх світоглядах та поведінці [2, с. 110].

Слушно зазначає І. Грабовська, що поняття «mentallite» є й «умонастроєм», й «колективним уявленням», «психологією» і «складом розуму» [3, с. 61]. Одне з найкращих, на нашу думку, визначень поняття таке: «ментальність» є способом мислення, складом душі, характеристикою сприйняття і тлумачення світу в системі духовного життя народу, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами [4, с. 369-370].

В наявному дослідженні поняття «ментальність» і «менталітет» виступають синонімами, під якими мається на увазі комплекс всіх елементів душі народу, як психічної подібності людей, що породжує об'єктивний «автоматизм» інтелектуального і духовного життя, що позначається на сприйнятті інформації, прийнятті рішень, взаємодії між громадянами і певними політичними силами. Слід зазначити, що кожна етнокультура має власний

«ментальний інструментарій» — мову, міфи, вірування, звичаї, мистецтво, мораль [5], що багато в чому й визначає специфіку політичного вибору.

Отже, ментальність є сукупністю образів, уявлень і установок, інтегрованих в цілісну систему світобачення, що цементує єдність культурної традиції етносу, яка визначає своєрідні «правила взаємодії», які зумовлюють активність і найбільш доцільний в певних соціально-політичних умовах тип політичної поведінки.

Тут постає актуальне питання: чи змінюється менталітет і які чинники здатні його змінити та ефективно вплинути на прийняття рішень? Сьогодні в умовах глобалізації, активного культурного обміну та обміну політичним досвідом між суспільствами відбувається й трансформація менталітету, але дуже повільно. Тому він вважається досить стійкою структурою, але здатною до змін.

Стосовно прийняття політичних рішень, то сучасна потужна інформатизація суспільства, висока зайнятість населення, коли практично немає безпосередніх контактів громадян із політиками або їхніми представниками (опосередкованість ЗМІ, зокрема, рекламою, політичними диспутами на телебаченні, сайтами в Інтернеті), що спричиняє й зменшення раціональної компоненти у сприйнятті політичних процесів. Можна констатувати, що взаємодія громадян з політиками базується, опосередковується і визначається сучасними технологіями. Іншими словами, віртуальна комунікація поступово витісняє реальну, а більшість громадян не готове до критичного сприйняття політичної дійсності та певних технологій, тому засвоює сформовану інформацію досить часто несвідомо і приймає рішення емоційно.

В цьому процесі менталітет є потужним трансформувальним фактором у прийнятті рішень, надзвичайно дієвим та малопомітним, оскільки імпульси, які ним транслиуються етносу або окремій людині, йдуть з глибини історії та навіть майбутнього. Це не дивно, оскільки згадані імпульси генеруються архетипами

нації, які належать «тонкому світу», що характеризується для нас поки що не вивченими просторо-часовими характеристиками [4].

Врахування цих особливостей і, відповідно, правильно підібрані політико-комунікаційні технології дають змогу політику ефективно вплинути на вибір електорату. Тому, моделюючи політтехнологічні проекти, слід враховувати особливості країни для аналізу ментальності націй, які проживають на певній території. Також важливо дослідити ознаки, що характеризують найважливіші для досягнення політичного результату національні групи; які цінності культивуються, а які проблематично сприймаються в суспільстві; якими є національні відносини, як вони впливають на політичну поведінку індивідів і спільнот тощо. Так, враховуючи, що серед рис ментальності українців виокремлюються: бажання залишитись осторонь розв'язання складних суспільних проблем, індивідуалізм і певна наївність, то можна очікувати, що тільки поглиблення кризових явищ спричинить активізацію політичної поведінки, можливо, й розв'язання громадянської війни.

На процес прийняття рішень впливає й скептичне ставлення населення до власної еліти, як продажною та аморальною («ну робіть, робіть, а ми вас всіх знаємо»). Така позиція громадян закріплює існуючий стан речей і гальмує процес демократизації суспільства.

Досліджуючи особливості прийняття політичних рішень українськими громадянами, слід проаналізувати роль найсуттєвіших рис ментальності: кордоцентризму (людина приймає політичні рішення емоційно, інтуїтивно), чуттєвості, антеїзму, інтуїтивного сприйняття сутності складних суспільно-політичних явищ, мрійливості, індивідуалізму, волелюбності та ін. З цими рисами поєднуються маргінальні, двоїсті компоненти національного менталітету, яким притаманні поєднання індивідуалізму, характерного для західної ментальної орієнтації, і східної вразливості, колективізму, бурхливої реакції на соціальну несправедливість, частково змішаної з вірою та очікуванням сильного правителя [6].

Але поряд з перерахованими рисами ментальності виявляються й ті, що сформувались у радянські часи та є вкрай негативними. Це, перш за все, безвідповідальність та безініціативність, які, поєднуючись із певною повільністю, обережністю та інертністю, гальмують процеси демократизації та стимулювання відповідальності політиків. Так, на думку О. Стражного, українець не любить ризикувати, живе за принципом «якось воно буде», довго зважує «за» і «проти», довго радиться і приймає половинчасті рішення [6].

Певним чином, українці мають консервативні настрої, не довіряючи змінам, прагнуть зберегти вже створене, що загалом заважає економічному успіху. Наприклад, результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова в жовтні 2011 р. щодо рейтингів провідних політиків, свідчить, що найбільшу підтримку громадян України мали Ю. Тимошенко, А. Яценюк та В. Кличко. Зокрема, Ю. Тимошенко підтримувала значна частка громадян, не дивлячись на звинувачення в економічних злочинах і отримання за це вироку суду. Така позиція громадян обумовлена особливостями менталітету (кордоцентризм у поєднанні з бурхливою реакцією на соціальну несправедливість), через це вони сприймали Ю. Тимошенко як мученицю і були готові її підтримати [7].

Парламентські вибори 2014 р. засвідчили, що залишаються ефективними політичні технології, які впливають на несвідомий вибір громадян. Списки фактично всіх провідних політичних партій містили прізвища добровольців з АТО, яких включили не стільки як фахівців-законотворців, скільки як патріотів, які привертають увагу виборців та викликають приємні емоції. Крім того, залишається тенденція включення співаків та діячів мистецтва до списків кандидатів у депутати, зокрема, мова йде про Злату Огневич, яка пройшла до Верховної ради від Радикальної партії Олега Ляшка.

Згідно із даними дослідження, отриманими Центром «Всеукраїнський соціологічний союз» у розпал передвиборчої кампанії до Верховної Ради 2014 р., більше 60 % респондентів відзначають втому від політики. Крім того, близько 68 % респондентів категорично не сприймали «партійних» політиків та

мали намір голосувати виключно за незалежних кандидатів [8]. Тобто є наявними прагнення до змін, але й певний страх перед радикальними змінами. Відомо, що в українців менше розвинуті домінування, прагнення до завоювання, що використано й при анексії Криму і на сході країни в 2014 р.

Висновки. Нині менталітет продовжує відігравати важливу роль регулятора у прийнятті політично важливих рішень громадянами. Сьогодні в умовах поглиблення кризових явищ і глобалізаційного впливу ментальність українців поступово змінюється у бік раціоналізації у прийнятті політичних рішень, активізації поведінки, але на жаль дуже повільно. З накопиченням історичного досвіду, з соціокультурними трансформаціями, наявним воєнним втручанням актуалізуються і з'являються якісно нові позитивні риси ментальності, новий спосіб мислення та поведінкові стереотипи. Варто зауважити, що через певну стабільність менталітету, тільки при загостренні суспільно-політичної ситуації, збільшенні недовіри до політиків можлива активізація політичної поведінки та раціоналізація прийняття рішень.

Проте дослідження менталітету, як політологічної категорії, не вичерпується розглянутими технологічними аспектами взаємодії громадян і владної еліти. Перспективним напрямком подальшого розвитку теми дослідження може бути аналіз впливу інформаційного обміну, глобалізаційних процесів, якісної освіти на прийняття громадянами важливих рішень у сфері політики.

Література:

1. Воропаєва Т. С. Українці та росіяни в контексті ментальних ідентифікаційних характеристик / Т. С. Воропаєва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка № 12(199), том 2, Ч. 1, 2010. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua /portal/Soc_Gum/Vlush/Sots/2010_12_2/15.pdf. — Назва з екрана.
2. Попович М. В. Проблеми теорії ментальності / М. В. Попович, І. В. Кисляковська, Н. Б. Вяткіна та ін. – К. : Наукова думка, 2006. – 403 с.

3. Грабовська І. Проблеми засад дослідження українського менталітету та національного характеру / І. Грабовська // Сучасність. — 1998. — № 15. — С. 58-70.

4. Кримський С. Ментальність / С. Кримський, В. Заблоцький // Філософський енциклопедичний словник. — К. : Абрис, 2002. — 743 с.

5. Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій : монографія / Гнатюк Я. С. — Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. — 184 с.

6. Стражний О. Українська ментальність як чинник успіху / О. Стражний // Персонал. — 2009. — № 2(304). — Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/304/4300.html>. — Назва з екрана.

7. Денисюк С. Г. Ментальна природа сучасної політичної комунікації / С. Г. Денисюк // Політологічний вісник : зб. наук. праць. — К. : ІНТАС, 2011. — Вип. 56. — С. 352–359.

8. Українці не довіряють «партійним» політикам – соціологічне дослідження // Новини Кіровограда. — 18.09.2014. — Режим доступу : <http://v-kirovograde.net>. — Назва з екрана.

References:

1. Voropayeva T. S. Ukrayintsi ta rosiyany v konteksti mentalnykh identyfikatsiynykh kharakterystyk / T. S. Voropayeva // Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka № 12(199), tom 2, Ch. 1, 2010. — Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Sots/2010_12_2/15.pdf. — Nazva z ekrana.

2. Popovych M. V. Problemy teorii mental'nosti / M. V. Popovych, I. V. Kyslyakovska, N. B. Vyatkina ta in. — K. : Naukova dumka, 2006. — 403 s.

3. Hrabovska I. Problemy zasad doslidzhennya ukrayinskoho mentalitetu ta natsionalnoho kharakteru / I. Hrabovska // Suchasnist. — 1998. — № 15. — S. 58-70.

4. Krymskyu S. Mentalnist / S. Krymskyu, V. Zablotskyu // Filososfskyu entsyklopedychnyy slovnyk. — K. : Abrys, 2002. — 743 s.

5. Hnatyuk Ya. S. Ukrayinskyy kordotsentryzm u konflikti mifolohiy ta interpretatsiy : monohrafiya / Hnatyuk Ya. S. — Ivano-Frankivsk : Symfoniya forte, 2010. — 184 s.

6. Strazhnyy O. Ukrayinska mentalnist' yak chynnyk uspikhu / O. Strazhnyy // Personal. — 2009. — № 2(304). — Rezhym dostupu : <http://www.personal-plus.net/304/4300.html>. — Nazva z ekrana.

7. Denysyuk S. H. Mentalna pryroda suchasnoyi politychnoyi komunikatsiyi / S. H. Denysyuk // Politolohichnyy visnyk : zb. nauk. prats. — K. : INTAS, 2011. — Vyp. 56. — C. 352–359.

8. Ukrayintsi ne doviryayut «partiynym» politykam – sotsiolohichne doslidzhennya // Novosty Kyrovohrada. — 18.09.2014. — Rezhym dostupu : <http://v-kirovohrade.net>. — Nazva z ekrana.